

«Vechi» și «nou» în problema unităților sintactice românești (cu privire specială asupra *substitutului*)

de

ELENA TAMBA DĂNILĂ

Vue l'évolution de la théorie grammaticale moderne, on ne peut plus accepter, en tant qu'unités syntactiques de la langue roumaine, seulement *la phrase simple (la proposition), la partie de phrase, la phrase complexe, le substitut et le texte*, mais on considère qu'une étape supérieure est constituée par la nécessité d'une nouvelle unité syntactique (au noyau *substitut - nom en vocatif*), individualisée par la syntagme terminologique *unité vocative incidente (îmbinare vocativă incidentă)*. Celle-ci peut être actualisée par les structures de type *nom en vocatif* à divers *déterminations* (aux subordonnés directs, surtout, *l'attribut* - par exemple, *frumoasă fată* - à l'apposition - par exemple, *prietene, Ștefane* - ou à d'autres genres de subordonnés indirects, il y a même une structure *anacoluthique* au noyau *nom en vocatif* - par exemple, *Andrei și cu care mai sînteți acolo*).

L'unité vocative incidente (îmbinare vocativă incidentă), qui apparaît toujours dans le plan de l'incidence, se forme en tant qu'unité syntactique de «rang» supérieur, structurable de point de vue grammatical - elle peut inclure aussi d'autres unités syntactiques (*la proposition, la partie de phrase, la phrase complexe, le substitut*), ayant information sémantique propre, à la différence du *substitut* qui n'est pas structurable de point de vue grammatical, mais possède d'information sémantique (qu'il prend de la proposition, de la phrase, du texte). Toutes les caractéristiques mentionnées justifient l'existence de cette nouvelle unité syntactique, *la réunion vocative incidente (îmbinare vocativă incidentă)*.

1. «Obiectul» sintaxei îl constituie îmbinarea cuvintelor în unități sintactice care implică raporturi sintactice, unele dintre acestea fiind generatoare de funcții sintactice. Referitor la unitățile sintactice, în sintaxa clasică a limbii române există opinii diferite în ceea ce privește numărul lor și terminologia necesară. În lucrările mai «vechi» de gramatică românească modernă se acceptă ca unități sintactice (într-o ierarhie de la cea mai mică la cea mai mare) partea de propoziție, propoziția și fraza. În unele studii de specialitate mai «noi», în afară de unitățile sintactice menționate, se acceptă ca unități sintactice și substitutul (de propoziție, de frază, eventual, de text¹) și textul².

2. În demersul de față avem în vedere câteva structuri discutabile din limba română care nu au o soluție convenabilă în teoria sintactică, și anume, unele aspecte privitoare la substitut. Substitutul (de propoziție, de frază, eventual de text), ca unitate sintactică, constituie o soluție terminologică mai «nouă» pentru un concept mai «vechi», denumit în literatura de specialitate cu diferiți termeni (propoziție monomembră³, cuvînt-propoziție,

¹ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1066. *Substitutul de text* este un concept (și un termen) foarte recent, propus de același gramatiker, dar care concept nu a fost încă „teoretizat”.

² Idem, *ibidem*, p. 1092, unde se vorbește de text ca „unitate lingvistică, o unitate sintactică”; și la Diaconescu, *Sintaxa*, p. 220.

³ Drăganu, *Elemente*, p. 36; Iordan – Robu, LRC, p. 559.

cuvînt-frază⁴, propoziție neanalizabilă⁵, enunț nonpropozițional⁶, enunț sintetic⁷). Admițînd și conceptul mai «vechi» și termenul mai «nou» de substitut, găsim că în acest concept și termen de substitut se încadrează anumite «realități» din limbă care se «potrivesc» caracteristicilor acestei unități sintactice — extrase din lucrările de specialitate consultate și cu care sîntem de acord — (este exprimat, principial, prin adverbe de afirmație și de negație ca *da, ba, ba da* etc., prin anumite interjecții propriu-zise de tipul *vai!, oh!, ei!* etc., prin adverbe incidente, neurmte de conjuncția *că*, de tipul *desigur, firește* etc. și prin vocativul numelor ca în *Băiete*, vino acasă!). Substitutul preia informația semantică a unei propoziții, a unei fraze, eventual, a unui text; apare mai ales în limbajul vorbit și familiar, de aici cu extensiuni în literatura artistică; implică pentru interlocutor obligatoriu un raport de incidență⁸, apărînd mai ales în cadrul dialogului (*Maria*, ce dor mi-a fost de tine!), iar ca raport facultativ, raportul de subordonare cu o apoziție (*Ah*, s-a spart vaza!); în structura sa nu se poate identifica nici o funcție sintactică; în majoritatea lucrărilor de apcialitate se recunoaște, ca o excepție, funcția de *apoziție*⁹ pe care substitutul — nume în vocativ o poate îndeplini (*Tu, fată*, ai greșit!).

Sîntem de părere că ar trebui făcută o subcategorizare în cadrul *substitutului*: pe de o parte, există *substitutele de «comunicare»*, cele care necesită întotdeauna o «traducere» din partea vorbitorului pentru interlocutor (exprimate, principial, prin adverbe de afirmație și de negație ca *da, ba, ba da* etc., prin anumite interjecții propriu-zise de tipul *vai!, oh!, ei!* etc., prin adverbe incidente, neurmte de conjuncția *că*, de tipul *desigur, firește* etc.), pe de altă parte există *substitutele de «atenționare»*¹⁰ (exprimate doar prin vocativul numelor ca în *Băiete*, vino acasă!), care apar doar în planul incidenței.

În conceptul și termenul de *substitut* s-ar zice că se încadrează și unele structuri deosebite, care seamănă cu *substitutele «clasice» de atenționare* prin faptul că ele conțin un nume în vocativ — *genul proxim*, dar a căror *diferență specifică* o constituie faptul că intră într-unul sau mai multe raporturi sintactice generatoare de funcții sintactice și care structuri necesită comentarii speciale. Astfel de structuri conțin *grupuri nominale*¹¹, pe care le vom individualiza prin sintagma terminologică *îmbinare vocativă incidentă*, ce au ca nucleu un *nume în vocativ*, pe lîngă care pot apărea *determinări atributive* și/sau *apoziție*, cu diverse realizări, la nivelul *propoziției*, al *frazei* sau al *textului*.

În lucrările de specialitate, în regulă generală, se vorbește despre imposibilitatea substitutului — nume în vocativ de a avea funcție sintactică, cu excepția funcției de

⁴ Ivănescu, *Gramatica*, p. 262.

⁵ GA II, p. 64; ELR, s. v. *vocativ*.

⁶ Iordan – Robu, LRC, p. 558.

⁷ Irimia, *Gramatica*, p. 355.

⁸ Pentru soluții și bibliografie, vezi Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1227 și Merlan, *Sintaxa*, p. 265.

⁹ În unele lucrări de specialitate se menționează și alte funcții sintactice posibile ale numelui în vocativ. Vlad, *Categoria*, p. 275-282, este de părere că vocativul, în prezența imperativului, are funcția sintactică de subiect, iar cînd nu apare pe lîngă un imperativ, este subiectul unei propoziții eliptice. Avram, *Vocativul*, p. 163 sqq. vorbește, pe lîngă rolul de *apoziție* pe care îl poate avea substantivul în vocativ, și despre „singura parte de propoziție care are tangență cu acest caz” — atributul adjectival acordat, exprimat prin adjectiv propriu-zis sau prin pronume în vocativ, dar nu se precizează parte a cărei propoziții ar fi.

¹⁰ Pentru *vocativul de atenționare* vezi Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1085-1086.

¹¹ Prin *grup nominal* înțelegem un grup format dintr-un nume, ca nucleu, cu diverse determinări. Pentru noțiunea de *grup verbal*, *grup nominal*, *grup adjectival* și *adverbial*, vezi Pană-Dindelegan, *Sintaxa*, p. 8 (unde doar grupul verbal este discutat) și Dimitriu, *Trat.*, II, p. 898 care menționează și *grupul interjecțional*.

*apozitie*¹², pe care o considerăm justificată, însă sîntem de părere că trebuie făcute unele precizări în ceea ce privește posibilitatea ca unele determinări adjectivale atributive ale substitutului de atenționare — nume în vocativ să preia (prin regula acordului) și *cazul* regentului lor (substitutul - nume în vocativ), ceea ce face ca vocativul, caz căruia, în principiu, nu îi este specifică nici o funcție sintactică, să cunoască cel puțin două funcții sintactice, *apozitia* și *atributul adjectival*, cu realizare atît la nivelul propoziției, cît și la nivelul frazei.

3. Din analiza materialului studiat (editat — opere literare, dicționare — sau «inedit», acolo unde nu am avut alte exemplificări am apelat la faptele de limbă română vorbită și populară cunoscute de noi) am realizat o clasificare a structurilor care ne interesează, structuri pe care le vom prezenta subcategorizat și diferențiat, în sensul că vom detalia comentariile mai ales pentru tipurile de contexte care pun probleme deosebite de interpretare. Vom urmări tipurile de structuri care au în componență un *nume în vocativ* cu determinări fie *atributive* (cu realizări la nivelul propoziției sau al frazei), fie *apozitionale* (cu realizări la nivelul propoziției sau al frazei) fie și *atributive și apozitionale*.

A. Grup nominal cu nucleul *substitut-nume în vocativ + atribut*

I. «Nume» în vocativ + atribut cu realizare la nivelul propoziției

1. «Nume» în vocativ + atribut adjectival

a) Cu atribut adjectival exprimat prin *adjectiv propriu-zis*

(1) Traiul lumii, *dragă tată*,

Cine vor, aceia lese-l.

(Eminescu, O. I, p. 102).

(2) Cum oare din noianul de neguri să te rump

Să te ridic la pieptu-mi, *iubite înger scump?*

(Eminescu, O. I, p. 213).

(3) Veniți, *dragi păsări*, înapoi...!

(Coșbuc, *Fire*, p. 34).

(4) *Dragă codrule*, te las...

Plec în țări străine.

(Iosif, *Poezii*, p. 54).

(5) Viața, sufletul meu e așa de plin de tine, *scumpă Elenuță!*

(Agârbiceanu, *Arhanghelii*, p. 128).

(6) Un'te duci, *iubite frate?*

(Jarník - Bîrseanu, *Doine*, p. 137).

(7) Bate-te-va Dumnezeu, *părate vărruitu*.

(*Codicele Voronețean*, p. 76).

(8) *Milostive și lunate doamne*, să hii Măria [du]mitale sănătos.

(a. 1596, *Documente - XVI-lea*, p. 198).

(9) *Neamu hitleanu și preaiubitori*, seamne cearțeți și seamne nu se vor da lor.

(Coresi, *Tetraevanghelul*, 34^v/16-18).

(10) Și zise: bea, *domn bun*.

(*Palia*, p. 77).

La tipul de grupuri nominale avute în vedere, «numele» în vocativ poate fi reprezentat, în regulă generală, de un *substantiv* (indiferent dacă este vorba de un substantiv propriu-zis, de un adjectiv substantivizat etc., care este comun sau propriu, sintetic, perifrastic sau cu determinare obligatorie) care se referă la ființa umană, eventual

¹² Și a posibilelor funcții sintactice menționate în nota 9.

și la alte «realități» personificate¹³, de un *pronume* sau de un *numeral*. *Aceste trăsături ale numelui în vocativ sînt valabile pentru toate tipurile de grupuri nominale identificate aici și în continuare, în demersul nostru.*

La structurile de tipul *dragă mamă*, conținînd un nume în vocativ și un atribut-adjectiv propriu-zis [tipul de context (1)] găsim că adjectivul indică atitudinii sau sentimente ale vorbitorului față de interlocutor. Structura tipică *dragă mamă* a devenit în limbă o îmbinare relativ stabilă (de tipul părților de vorbire cu determinare obligatorie¹⁴: *domnul profesor, Ion Creangă* etc.). Astfel de construcții au un grad mai mare de sudură decît îmbinările libere de cuvinte, dar mai mic decît în cazul îmbinărilor stabile (compară *floarea miroase frumos* — îmbinare liberă, cu *dragă mamă* — îmbinare relativ stabilă și cu *a-și aduce aminte* — îmbinare stabilă). Numărul acestor structuri cu determinare obligatorie (de tipul *dragă mamă, dragă tată, dragă frate* ș.a.) este foarte redus, după cum am constatat din exemplele extrase din dicționare¹⁵, din opere literare și din materiale «inedite». Astfel, din cele aproximativ 2570 de adjective găsite la literele A-E¹⁶, doar un număr de aproximativ 27 de adjective *pot* însoți substantive în vocativ, însă în formule «clasice» de adresare (cu determinare obligatorie) de tipul *dragă mamă* s-ar încadra doar trei (*bun, -ă, distins, -ă, drag, -ă*), dintre care doar *dragă* cvasigeneralizat, folosit fără o specializare¹⁷, ca celelalte (de exemplu, *distins, -ă*). Considerăm că trebuie făcută distincția între construcțiile omonime structural de tipul *dragă mamă* (care și-au «pierdut» semantismul inițial al fiecărui termen, și, deși, sintactic încă se mai poate face analiza termen cu termen, ele funcționează ca o construcție cu determinare obligatorie) și îmbinările libere de tipul *biată mamă*, care se diferențiază din punct de vedere semantic și stilistic de omonimele lor. De aceea, sîntem de părere că în analiza grupurilor nominale cu nucleul-nume în vocativ determinat de un adjectiv propriu-zis, trebuie tratate separat *vocativele cu determinare obligatorie* care reprezintă un *tip aparte de substitut* (după cum vom arăta *infra*) de *îmbinările vocative incidente*. Dintre vocativele cu determinare obligatorie, unele sînt «mai vechi» în limbă, existente atît în limba *veche* cît și în limba *modernă* (*dragă mamă*), altele sînt formate pornind de la neologisme latino-romanice și la nucleu și la determinare (substantive ca *auditoriu, instanță* etc. sau adjective ca *onorat, distins, stimat* etc.), care au intrat în limbă mai tîrziu și s-au specializat în anumite situații de comunicare drept îmbinări cu determinare obligatorie (*onorată instanță, distins auditoriu, stimați oaspeți* etc.). Alte structuri cu vocative-nucleu determinate adjectival-atributiv¹⁸ sînt specifice limbii române vechi, dar, în principiu, au o existență virtuală și în limba română actuală, fără a fi folosite, însă (*milostive și luminate doamne*). Celelalte adjective (din construcții omonime structural cu *vocativele cu determinare obligatorie*, dar diferite semantic și stilistic) *pot* apărea cu folosiri circumstanțiale, deci, în contexte (mai) proprii sensului adjectivelor (*biată fată*, în general, mai «noul» *bătrîne prieten*¹⁹ etc.) [tipul de contexte (7)]. Așadar, dintre structurile de tipul *nume în vocativ + atribut adjectival*, am putea spune că doar cele ca *dragă mamă, scumpă amică, distinși*

¹³ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1079.

¹⁴ Dimitriu, *Trat.*, I, p. 50.

¹⁵ DA, DLR. Pentru unele exemple am apelat și la DL.

¹⁶ Număr stabilit pe baza consultării DOOM.

¹⁷ În sensul folosirii doar în anumite situații de comunicare.

¹⁸ Fără a fi însă astăzi construcții cu determinare obligatorie, calitate pe care o vor fi avut în limba veche.

¹⁹ Astăzi *bătrîne* (*prieten*), sub influență engleză, se folosește în anumite medii, mai ales în vorbirea familiară.

oaspeți, onorat auditoriu au devenit *îmbinări cu determinare obligatorie*, celelalte, deși formate pe același tipar, sînt *îmbinări libere*, de circumstanță. Construcțiile de adresare cu determinare obligatorie (pe care le-am numit *vocative cu determinare obligatorie*) apar și în alte limbi: în franceză *Cher ami!*, în engleză *Dear friend!* etc., ceea ce demonstrează faptul că este vorba și aici de niște *universalii de gândire și lingvistice*.

Adjectivele din grupurile nominale cu *vocative cu determinare obligatorie* sau din *îmbinările vocative incidente* pot fi, din punctul de vedere al «structurii», de mai multe feluri: sintetice [tipul de context (1): *dragă tată*] sau perifrastice (*Dumnezeule atotputernic*); poate apărea un singur adjectiv propriu-zis [tipul de context (3): *dragi păsări*] sau două (ori, rar, mai multe) adjective coordonate copulativ [tipul de context (8): *milostive și luminate doamne*] sau necoordonate copulativ [tipul de context (2): *iubite inger scump*]. Determinarea prin două sau mai multe adjective conferă contextului expresivitate. De asemenea, expresivitate conferă și *topica* grupului nominal, pentru că adjectivul poate fi *postpus* [tipul de context (10): *domn bun*] sau *antepus* nucleului-numelui în vocativ [tipul de context (5): *scumpă Elenușă*]²⁰. În privința acordului dintre numele în vocativ și adjectivul determinant se observă că la structurile de tipul *dragă mamă, dragă tată, dragă vere* etc., absența acordului este un indice al tendinței spre *stabilizare* (spre o *îmbinare fixă, stabilă*) a structurii. O explicație a absenței acordului ar putea fi *întrebuințarea generalizată, nespecializată a formei de feminin dragă*, cu înțeles *neutru*, ca *substitut de propoziție/frază* în exemple ca:

Ce mai faci, *dragă*?

(întrebare care poate fi pusă atît unei persoane de sex feminin, cît și de sex masculin).

În regulă generală, în grupurile nominale cu *nucleu-nume în vocativ* determinat (indiferent de topică) prin *adjective propriu-zise*, acestea din urmă se acordă în număr, atît la singular [tipul de context (6): *iubite frate*], cît și la plural [tipul de context (3): *dragi păsări*] cu numele în vocativ. Atît substantivele în vocativ, cît și adjectivele determinante (care, prin articulare indirectă, ar fi trebuit să primească articolul, precedînd substantivele) rămîn, în unele cazuri, nearticulate, dar primesc desinențele specifice cazului vocativ²¹ [tipul de context (6): *iubite frate*]. Uneori adjectivele pot fi «intensificate» prin adăugarea unor «elemente» comparative care marchează superlativul:

(12) *Prea onorate și prea stimate domnule!*

(*Bariț*, III, p. 160).

(13) *Prea stimată doamnă, ar fi ca la o mie cinci sute de lei.*

(*Gheție, Biruitoarii*, I, p. 227).

(14) *Mult cinstite domnule, mi-am propus să-ți scriu astăzi o scrisoare pe îndelete!*

(*Bariț*, III, p. 392).

Întrucît *caracteristicile adjectivului propriu-zis care însoțește un nume în vocativ* (prezentate *supra*) sînt *valabile pentru toate categoriile de grupuri nominale pe care le avem în vedere, în structura cărora intră un astfel de adjectiv*, nu le repetăm de fiecare dată, ci, acolo unde va fi nevoie, vom face trimiterea la comentariul deja făcut.

b) Cu *atribut adjectival* exprimat prin *adjectiv pronominal*

a) Cu *adjectiv pronominal posesiv*

²⁰ Pentru expresivitatea topicii vezi și Popescu-Marin, *Observații*, p. 167; Rizescu, *Observații*, p. 612-617.

²¹ Pentru discuții și bibliografie privind desinențele de vocativ la substantive, vezi Gheție et alii, *Istoria*, p. 123, 326-327; Dimitriu, *Trat.*, I, p.142.

- (15) Sara bună, *domnul meu!*
(Eminescu, O.VII, p. 137).
- (16) Felicitările mele, *scumpul meu*, pentru acest dar prețios!
(Hogaș, *Pe drumuri*, p. 53).
- (17) Ainte de toate, *frații mei*, nu vă giurareți, nece cu cerul, nece cu <pă>mîntul.
(*Codicele Voronețean*, p. 361).
- (18) *Dragii miei*, cinre va viață se iubească și se vadză dzile bune se-ș ținie limba sa de rreu.
(*Codicele Voronețean*, p. 381).
- (19) Că sfînt ești, *Domnul nostru*, și ție mărîre tremitem.
(Coresi, *Liturghierul*, p. 135).

La structurile de tipul *fata mea* [tipul de context (15)] se observă folosirea adjectivului pronominal posesiv doar de persoana I (singular și plural), cu evitarea persoanei a II-a și a III-a, ceea ce se explică prin faptul că este vorba de adresarea vorbitorului către interlocutor(i).

- β) Cu *adjectiv pronominal personal de politețe* [sic!]
(20) Iertați-mă, oameni buni și *boieri dumneavoastră!*
(Negruzzi, *Opere*, I, p. 149).

La acest tip de structuri [tipul de context (20): *boieri dumneavoastră*] trebuie făcute unele sublinieri. În literatura de specialitate²² se precizează că *pronumele personale propriu-zise, pronumele personale de politețe și pronumele reflexive* refuză valoarea de *adjective pronominale*, însă contexte ca cel menționat (20) demonstrează contrariul. O posibilă explicație pentru existența acestui tip de adjectiv pronominal de politețe este dispariția pauzei din fluxul vorbirii și a virgulei din scris dintre numele în vocativ și pronumele personal de politețe cu funcție de apozitie (*boieri dumneavoastră* < *boieri, dumneavoastră*). Astfel de situații mai există în limbă în structuri ca: *Doamne ferește!* < *Doamne, ferește!*; *Doamne iartă-mă!* < *Doamne, iartă-mă!* etc., astăzi acestea din urmă funcționînd ca interjecții perifrastice, formule stereotipe (vezi Dimitriu, *Trat.*, I, p. 815). De aceea, considerăm că și îmbinarea *boieri dumneavoastră* reprezintă tot un *vocativ cu determinare obligatorie*, idee susținută și de faptul că forma *dumneavoastră* nu mai substituie numele *boieri*, ci constituie o *anexă* a acestuia, în același mod în care, prin paralelism, adjectivul *buni* constituie o *anexă* a numelui *oameni*. Ideea *vocativului cu determinare obligatorie* este susținută și de existența acestui context doar în astfel de formule (nu și cu altă formă pronominală de politețe), doar într-o anumită etapă din evoluția limbii. Despre o situație paralelă cu cea a acestui adjectiv pronominal de politețe, se poate vorbi și într-o altă îmbinare, de data aceasta mai puțin sudată decît cea anterioară, și anume, într-un grup nominal format dintr-un *nume în vocativ* și ceea ce *tinde* a deveni un *adjectiv pronominal personal* (*tu fată; tu băiete*). Considerăm că totuși nu s-a ajuns la același grad de «stabilizare» ca în cazul structurii *boieri dumneavoastră* (specifică limbii vechi), care azi este posibilă, dar nu se folosește, în timp ce structura *tu fată* este actuală și pare a tinde din ce în ce mai mult spre un *vocativ cu determinare obligatorie*²³.

²² Vezi Dimitriu, *Trat.*, I, p. 267.

²³ În acest sens, am constatat și inconsecvența din unele ediții în notarea virgulei între numele în vocativ și forma pronominală *tu*. De exemplu, această virgulă nu apare în versul *Lună tu stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci*. (Eminescu, O. I, p. 130), în ediția Perpesicius, pe care o cităm sau în M. Eminescu, *Poezii*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1991, p. 105.

2. «Nume» în vocativ + atribut substantival

a) Cu atribut substantival exprimat prin substantiv în cazul genitiv

(21) Auzi! Să cadă năpasta tocmai pe tine, dragul mamei!

(Vulpescu, *Arta*, p. 87).

(22) Stai liniștită, draga mamei!

(Bujor, *Scrieri*, p. 49).

(23) *Stăpîna nopților*, aruncă-ți lumina blîndă asupra noastră!

(24) Ascultați cuvîntul Domnului, *boierii Sodomului*, luați aminte legea lui Dumnezeu, *norodul Gomorului*.

(*Biblia* după Tikin, *Gram.*)²⁴.

La structurile de tipul *draga mamei* [tipul de context (21)], se remarcă faptul că substantivul în cazul genitiv prin care este exprimat atributul substantival poate fi la numărul singular [tipul de context (24): *boierii Sodomului*] sau la numărul plural, mai ales cu sens figurat [tipul de context (23): *stăpîna nopților*].

b) Cu atribut substantival exprimat prin substantiv în cazul acuzativ (cu prepoziție)

(25) *Fată cu cercei*, spune-ne-o poveste!

(26) *Băiatul cu cartea*, ce faci acolo?

(27) *Fecior de împărat*, vino la noi.

La structurile de tipul *fată cu cercei* [tipul de context (25)], determinantul substantival se încadrează în regula generală, fiind întotdeauna precedat de prepoziții (mai ales *cu* și *de*). Substantivul în vocativ poate fi articulat sau nearticulat în funcție de intenția comunicativă a vorbitorului. Principal, numele în vocativ din astfel de structuri este omonim cu numele în nominativ nearticulat (*fată cu cercei*, *fecior de împărat*). Există, însă, și cazuri în care numele în vocativ este omonim cu numele în nominativ articulat (*băiatul cu cartea*). Ambele situații se datorează contextului și faptului că substantivul determinant în acuzativ are rol descriptiv și de identificare.

3. «Nume» în vocativ + atribut pronominal exprimat prin pronume personal în cazul acuzativ, precedat de prepoziția *de*

(29) *Draga de tine*, cît vei fi suferit!

Structurile de tipul *draga de tine* sînt frecvente în limba vorbită, observîndu-se determinarea unui adjectiv substantival printr-un pronume personal (întotdeauna de persoana a II-a singular sau plural) în cazul acuzativ, precedat de prepoziția *de*. Spre deosebire de *draga de ea* (din contexte ca: Cum a mai așteptat, *draga de ea!*), îmbinarea *draga de tine* este în vocativ întrucît este vorba tot de o adresare directă către interlocutor. Exprimă o implicare emoțională deosebită din partea vorbitorului sau, dimpotrivă, efectul poate fi invers în funcție de context, structura puțin avea înțeles peiorativ/ironic.

* * *

Structurile prezentate pînă aici conțineau o singură determinare atributivă (indiferent de natura ei) pe lîngă numele în vocativ; în continuare vom avea în vedere structuri combinate, cu mai multe determinări atributive, coordonate sau nu, pe lîngă numele în vocativ.

4. «Nume» în vocativ + atribut adjectival exprimat printr-un adjectiv propriu-zis + alt atribut adjectival exprimat printr-un adjectiv pronominal posesiv

(30) *Dulcea mea Doamnă*, am simțit cu atît mai amar cuvintele celei din urmă scrisori cu cît este pe deplin în drept.

(*Dulcea mea Doamnă*, p. 57).

²⁴ Tikin, *Gram.*, p. 64.

- (31) Când o să voiești tu, *scumpul meu Conrad*, a cunoaște aproape de mine fericirea?
(Heliade, *Din scrisorile*, p. 23/4).
- (32) Rogu-vă, *buni domnii miei*, turnați-vă la casa slugiei voastre.
(Palia, p. 60).
- (33) *Hristoase al meu prea bune!*
(Mineiul, luna lui octombrie, 1776, 199 1/2)

La structurile de tipul *dulcea mea doamnă* [tipul de context (30)], (foarte frecvente, ca și primele două tipuri de structuri discutate) găsim că topica în interiorul grupului nominal este, de obicei, cu adjectivul pronominal posesiv în poziție mediană, încadrat de numele în vocativ și de adjectivul propriu-zis, [tipurile de contexte (30): *dulcea mea doamnă* și (31): *scumpul meu Conrad*]. Plecînd de la aceste structuri care sînt și *firești* și *frecvente*, nu ignorăm nici structurile cu expresivitate *căutată* ca în contexte de genul *buni domnii miei* [tipul de exemple (32)] în care numele în vocativ și determinantul său adjectiv propriu-zis preced adjectivul pronominal posesiv. Expresivitatea căutată este și explicația pentru desinența de vocativ — redundantă, în acest caz — de la numele în vocativ, pentru că, principial, cînd adjectivul propriu-zis ocupă prima poziție în acest tip de grup nominal, el este articulat hotărît, iar numele în vocativ rămîne nearticulat și fără desinență de vocativ. Cele două tipuri de atribut nu pot fi coordonate, întrucît sînt de natură diferită (unul este adjectival propriu-zis, iar celălalt pronominal posesiv). Ca o particularitate a acestui tip de structuri notăm și faptul că, în unele cazuri, adjectivul propriu-zis este precedat de articolul adjectival:

- (34) Nu mă blăznireți, *frații mei ceia dragi*.
(Codicele Voronețean, p. 341).
5. «Nume» în vocativ + atribut substantival exprimat printr-un substantiv în cazul genitiv (subordonat de gradul întîi²⁵), determinat de un atribut adjectival exprimat printr-un adjectiv pronominal posesiv (subordonat de gradul al doilea)
- (35) *Idealul visurilor mele!*
(după Tiktin, *Gram.*, p. 64).
- (36) *Stăpînul gîndurilor mele*, te aștept de atîta vreme.
6. «Nume» în vocativ + atribut substantival exprimat printr-un substantiv în cazul acuzativ (subordonat de gradul întîi) determinat de un atribut adjectival exprimat printr-un adjectiv propriu-zis (subordonat de gradul al doilea).
- (37) *Codrule cu rîuri line*,
Vreme trece, vreme vine.
(Eminescu, O. I, p. 123).
- (38) O, te-admir, *progenitură de origine romană*.
(Eminescu, O. I, p. 151).
7. «Nume» în vocativ + atribut adjectival exprimat prin unul (sau mai multe) adjectiv(e) propriu-zis(e) (eventual, coordonate) (subordonate de gradul întîi) + un atribut substantival exprimat printr-un substantiv în genitiv (subordonat de gradul întîi)
- (39) *Frumoasă și rece regină a nopților*, luminează-ne calea!
8. «Nume» în vocativ + atribut adjectival exprimat prin unul (sau mai multe) adjectiv(e) propriu-zis(e) (eventual, coordonate) (subordonate de gradul întîi) + un atribut substantival exprimat printr-un substantiv în genitiv (subordonat de gradul întîi) care este determinat de un atribut adjectival exprimat printr-un adjectiv pronominal posesiv (subordonat de gradul al doilea)
- (40) O, *dulce-al nopții mele domn*,

²⁵ Despre subordonarea de grade diferite vezi Tiktin, *Gram.*, p. 145 și Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1192.

De ce nu vii tu? Vină!

(Eminescu, O. I, p. 168).

(41) *Scumpe și distinse oaspe al orașului nostru. Am citit cu o vie curiozitate afișul care anunță sosirea d-tale în București.*

(Bogza, *Anii*, p. 369).

9. «Nume» în *vocativ* + *atribut adjectival* exprimat printr-un *adjectiv pronominal posesiv* (subordonat de gradul întâi) + *atribut substantival* exprimat printr-un *substantiv în acuzativ* (subordonat de gradul întâi) determinat de un *atribut adjectival* exprimat printr-un *adjectiv propriu-zis* (subordonat de gradul al doilea)

(42) Nu vezi că gura-mi arsă e de sete

Și-n ochii mei se vede-n friguri chinu-mi,

Copila mea cu lungi și blonde plete?

(Eminescu, O. I, p. 200).

10. «Nume» în *vocativ* + *atribut adjectival* exprimat printr-un *adjectiv propriu-zis* (subordonat de gradul întâi), determinat de un *circumstanțial de timp* (subordonat de gradul al doilea) + *atribut substantival* exprimat printr-un *substantiv în genitiv* (subordonat de gradul întâi), determinat de un *atribut adjectival* exprimat printr-un *adjectiv pronominal posesiv* (subordonat de gradul al doilea).

(43) *Din totdeauna dragă doamnă a inimii mele, vino!*

Ultimelor șase tipuri de structuri le este comună *subordonarea în grade diferite și topica* generatoare de *expresivitate*. Astfel, nucleul-nume în *vocativ* poate fi regent pentru determinanți, care constituie *subordonați de gradul întâi*, ce, la rândul lor, reprezintă regenți pentru alte «elemente» determinate, *subordonate de gradul al doilea*. Subordonatul de gradul al doilea se subordonează deci, *indirect*, tot nucleului nume în *vocativ*. Se impune și sublinierea că *topica* — variabilă — a elementelor grupurilor nominale cu nucleu nume în *vocativ* cu subordonați direcți sau indirecti generează o *expresivitate* deosebită.

11. «Nume» în *vocativ* + *atribut adjectival* exprimat printr-un *adjectiv propriu-zis* determinat de un *circumstanțial comparativ* exprimat printr-un *substantiv în cazul acuzativ* cu *prepoziție* (subordonat de gradul al doilea), care, la rândul său, este regent pentru un *atribut adjectival* exprimat printr-un *adjectiv propriu-zis* (subordonat de gradul al treilea)

(44) Ce zeu din cer te puse în calea mea să ieși,

O, fragedă fînță ca floarea de cireș!

(Eminescu, O. IV, p. 410).

Structura de tipul *fragedă fînță ca floarea de cireș* [tipul de context (44)] se remarcă prin *expresivitatea* deosebită datorată și folosirii unei figuri de stil, comparația. Și în acest caz este prezentă *subordonarea de grade diferite*, ajungându-se chiar la un *subordonat de gradul al treilea* (*de cireș*), rezultatul fiind *expresivitatea* în plan stilistic.

12. «Nume» în *vocativ* coordonate + *attribute adjectivale* exprimate prin *adjective propriu-zise și/sau adjective pronominale posesive*

(45) *Doamna mea și generoasă amică*, mai întâi implor iertarea...

(*Dulcea mea Doamnă*, după Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1171).

(46) *Stimabilă Doamnă și respectata mea amică*, dacă v-am putut trimite atât de repede scrisorile în cestiune, cauza e că ele au fost totdeauna la mine.

(*Dulcea mea Doamnă*, p. 92).

(47) *Prea stimate domnule și frate!*

(*Bariț*, VII, p. 293).

În structurile de tipul *doamna mea și generoasă amică* [tipul de context (45)] și *stimabilă doamnă și respectata mea amică* [tipul de context (46)] se observă *coordonarea*

în cadrul grupului nominal între două nume în vocativ, fiecare cu elemente subordonate direct sau indirect²⁶.

II. «Nume» în vocativ + atribut cu realizare la nivelul frazei

1. «Nume» în vocativ + atribut cu realizare la nivelul frazei

(48) O, *geniu ce pătrunzi*

Nemărginirea – iartă c-amărăciunea mea

M-a-nvins!

(Eminescu, O. IV, p. 64).

(49) Tu, *ce femeie între flori ești*

Ș-o dulce floare-ntre femei.

(Eminescu, O. IV, p. 275).

(50) O *eroi! care-n trecutul de măriri vă adumbriseți,*

Ați ajuns acum de modă de vă scot din letopiseți.

(Eminescu, O. I, p. 149).

Atributul, care intră în structura acestor grupuri nominale, are și realizare propozițională, după cum se poate observa din structurile de tipul *geniu ce pătrunzi nemărginire* [tipul de context (48)]. În aceste contexte [tipul (48)] și [tipul (50)] baza frazei este reprezentată de un alt substitut, de natură diferită (este exprimat printr-o interjecție). Nu vom comenta structura propoziției atributive care determină numele în vocativ, întrucât nu face obiectul demersului de față.

2. «Nume» în vocativ + atribut cu realizare la nivelul frazei, cu determinări de gradul al doilea

(51) *Tinere, ce plin de visuri urmărești vre o femeie,*

Pe când luna, scut de aur, strălucește prin alee

Și pătează umbra verde cu misterioase dungi,

Nu uita că doamna are minte scurtă, haine lungi.

(Eminescu, O. I, p. 124).

O structură complexă este cea de mai sus [tipul de context (51)] în care numele în vocativ *tinere* este determinat de o atributivă, subordonată de gradul întâi, (*ce plin de visuri urmărești vre o femeie*), care este regentă pentru două subordonate circumstanțiale temporale (*Pe când luna, scut de aur, strălucește prin alee/ Și pătează umbra verde cu misterioase dungi*), subordonate de gradul al doilea (și indirect regentului nume în vocativ).

III. «Nume» în vocativ + atribut cu realizare la nivelul propoziției + atribut cu realizare la nivelul frazei

(52) *Părinte al meu, care-mi ești atât de drag, te aștept!*

La structurile combinate, nume în vocativ determinat de un atribut cu realizare la nivelul propoziției și de un atribut cu realizare la nivelul frazei, de tipul *părinte al meu, care-mi ești atât de drag* [tipul de context (52)], sînt valabile comentariile deja făcute la fiecare din elementele componente ale grupului nominal avut în vedere.

B. Grup nominal cu nucleul *substitut-nume în vocativ + apozitie*

I. «Nume» în vocativ + apozitie cu realizare la nivelul propoziției.

(53) *Prietene, Ștefane, te așteptăm de atîta vreme!*

(54) *Tu, regină a sufletelor* – nu ești curată ca izvorul?

(Eminescu, *Proza*, p. 94).

În legătură cu această structură, de tipul *prietene, Ștefane* [tipul de context (53)], considerăm că trebuie făcute unele precizări în legătură cu ceea ce se consideră a fi unul

²⁶ Vezi comentariul făcut la tipurile de structuri *biată mamă, doamna mea, draga mea mamă, prea onorat auditoriu*.

din elementele definitorii ale *substitutului*, și anume, că nu are funcție sintactică. Deși în literatura de specialitate, acolo unde se admite substitutul, se precizează că acesta nu are funcție sintactică, se menționează că el poate fi totuși «tradus» printr-o apozitie realizată prin diverse unități sintactice, printre care chiar un alt substitut, ceea ce infirmă afirmația făcută anterior (nu are funcție sintactică). De aceea, considerăm că numele în vocativ care sînt «traduse» printr-o apozitie exprimată printr-un alt nume în vocativ intră în componența unui alt grup nominal, dintre cele avute în vedere în demersul nostru. Apozitia are rolul de a «traduce» pentru interlocutor ceea ce vorbitorul intenționează să comunice și exprimă mai întîi doar prin numele în vocativ.

II. «Nume» în vocativ + apozitie cu realizare la nivelul frazei
(55) *Frate, cel ce mereu ne-ai sprijinit, te vom ajuta și noi!*²⁷

Comentariile făcute *supra* în legătură cu rolul apozitiei sînt valabile și pentru tipul de structură *frate, cel ce mereu ne-ai sprijinit* [tipul de context (55)], cu precizarea că și stilistic apozitia sau/și propoziția apozitivă este mai expresivă. Și acest tip de grup nominal este format tot pe baza raportului sintactic de subordonare în care intră numele în vocativ și apozitia.

III. «Nume» în vocativ + apozitie cu realizare la nivelul propoziției + apozitie cu realizare la nivelul frazei (apozitie de gradul al doilea)
(56) *Mihai, prietene, cel ce ne-ai ajutat de atîtea ori, ajută-ne și acum!*

La structurile combinate, nume în vocativ determinat de un apozitie cu realizare la nivelul propoziției și de o apozitie cu realizare la nivelul frazei, de tipul *Mihai, prietene, cel ce ne-ai ajutat de atîtea ori* [tipul de context (56)], sînt valabile comentariile deja făcute la fiecare din elementele componente ale grupului nominal avut în vedere, cu precizarea că de regentul nume în vocativ se leagă un subordonat de gradul întîi (*Mihai*) și un subordonat de gradul al doilea, propoziția apozitivă (*cel ce ne-ai ajutat de atîtea ori*).

C. Grup nominal cu nucleul *substitut-nume în vocativ*, format pe baza unui *anacolut*
(57) *Andrei și cu care mai sînteți pe acolo, ajutați-l pe Vlad.*

Structura menționată [tipul de context (57): *Andrei și cu care mai sînteți pe acolo*], este formată pe baza unui *anacolut* generalizat constînd din sărirea peste o parte a discursului. Mai precis, în structura inițială va fi existat și un alt vocativ (*voi*), tradus printr-o apozitie, care astăzi, în urma săririi peste acel vocativ neexprimat, a rămas fără funcție sintactică în cadrul raportului mixt existent în interiorul grupului nominal *anacolitic*.

D. Grup nominal cu nucleul *substitut-nume în vocativ + atribut + apozitie*

(58) *Împăratul cerului..., ceta ce de pretutîndeni toate împle, vistirul dulceților și viață dătătoriu, vino, răpaușă-te întru noi.*

(Coresi, *Liturghier*, p. 132).

(59) *Spăseaște-ne, fiul lu Dumnezeu, ceta ce înviseși den moarte.*

(Coresi, *Liturghier*, p. 133).

La această ultimă categorie sînt posibile principial toate realizările menționate atît pentru atribut, cît și pentru apozitie; de aceea, nu mai exemplificăm fiecare caz posibil (pentru detalii, să se vadă structurile **A** și **B**); sînt valabile comentariile făcute la fiecare din funcțiile avute în vedere (atribut sau apozitie).

4. Referindu-ne la *circulația*, la *topica*, la *expresivitatea* și la *funcționalitatea* (*sintactică*) a tipurilor de structuri identificate și discutate în paragraful anterior,

²⁷ Sîntem de părere că *cel(a) ce* reprezintă un pronume relativ compus, teză susținută de Dimitriu, *Observații*, p. 48; Dimitriu, *Trat.*, I, p. 287 și de Irimia, *Gramatica*, p. 143.

considerăm că se pot face unele nuanțări. În ceea ce privește *circulația*, atât a unor structuri de tipul *dragă mamă* (pe care le considerăm *substitute-vocativ cu determinare obligatorie*), cât și a unor structuri de tipul *bunul meu părinte* (pentru care optăm pentru o altă unitate sintactică, *îmbinarea vocativă incidentă*), sîntem de părere că ele se pot grupa în felul în care vom arăta mai jos.

a) *Formule de adresare amicală sau intimă*²⁸, care sînt folosite în limbajul familiar și popular, de aici cu extensiuni în literatura artistică (cu scop expresiv): *iubite frate, dragă mamă* etc. Aceste formule pot apărea fie în scris (*formule de adresare epistolară*):

(60) *Scumpe domnule Negruzzi, mă veți ierta dacă nu v-am răspuns la stimatea d-voastră epistolă!*

(Eminescu, O. XVI, p. 38),

fie în limbajul vorbit. Considerăm că se poate face o diferențiere între *adresarea intimă* [tipul de context (2): *iubite înger scump*], *adresarea amicală* [tipul de context (53): *prietene, Ștefane*] și un tip de *adresare* «*neutră*», care constituie de fapt, fie niște clișee, fie folosiri cu nuanță peiorativă (*stimate șef*).

Stimate șef, ne-ați putea ajuta cu un sfat?

Trebuie făcută precizarea că interpretarea formulilor de adresare «circumstanțiale» depinde de gradul de implicare a cititorului/auditorului lor. Dacă este vorba de unele scrisori intime, teoretic, ele sînt citibile numai de către destinatar, care ar percepe «corect» mesajul transmis (și) prin formula de adresare, dar dacă ele sînt citite și de altcineva, efectul poate fi contrar, formulele de adresare *pot* fi interpretate ca peiorative. Așadar, pentru cei implicați direct în comunicare (vorbitor/interlocutor) cuvintele din formulele de adresare pot avea înțelesul lor *de bază*, care se «pliază» pe o situație bine cunoscută celor doi actanți ai comunicării, dar care *ar putea* fi interpretate mai puțin «convenabil» de altcineva din afară.

b) *Formule de adresare protocolară*, apărînd:

— în scris (de exemplu, în cereri adresate unei anumite «autorități» laice)

(61) *Stimate domnule director, vă rog să binevoiți să aprobați transferul.*

— în situații orale oficiale²⁹

(62) *Onorată instanță, vă rog să chemați al doilea martor al apărării.*

(63) *Distins auditoriu, vă voi prezenta problema substitutului.*

În limba literară veche, o astfel de formulă protocolară de adresare era *boieri dumneavoastră* [tipul de context (20)].

c) *Formule de adresare în limbajul bisericesc*, unde apar atât în textele aparținînd limbajului bisericesc modern, cât și în predicile susținute oral, putîndu-se vorbi aproape de «formule-tip». Și aici se poate face o subcategorizare, în sensul că există anumite formule de adresare către divinitate supremă:

(64) *Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte fără de moarte, miluiaște noi!*

(Coresi, *Liturghier*, p. 135),

și anumite formule de adresare către slujitorii bisericii (cu mențiunea că poate fi vorba, pe de o parte, de adresarea unui laic către un membru al clerului și, pe de altă parte, de adresarea membrilor clerului între ei, în funcție de ierarhia clericală):

(65) *Ia pofteste, cinstite părinte, de-ți lua din masa noastră oleacă de gustare.*

²⁸ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1079.

²⁹ Cu precizarea că uneori există «discursuri pregătite», texte care sînt destinate comunicării orale, dar sînt redactate în scris dinainte.

(Creangă, *Opere*, p. 155).

Din «limbajul bisericesc», astfel de formule au trecut în vorbirea familiară și populară, unde sînt folosite ca structuri stereotipe (*Doamne sfînte*, ce voi face acum?). Dintr-o astfel de structură s-a creat în limbajul familiar și popular o expresie *Dragă Doamne*, cu sensul de „vorba vine, ca să zic așa, chipurile”.

(66) Și ne punem, *dragă doamne*, la învățat.

(Creangă, *Opere*)³⁰.

(67) Mi-a spus că, *dragă doamne*, nu s-a simțit bine și de aceea nu a venit.

Considerăm că astfel de structuri reprezintă astăzi perifraze interjecționale de uz general și trebuie încadrate tot la substitut (alături de *Doamne iartă-mă!*, *Doamne ferește!* etc.), întrucît ele se comportă ca un tot unitar (adică neanalizabile termen cu termen), îndeplinind toate condițiile de existență ale substitutului. Așadar, se observă aici «vechiul» și «noul» atît în *limbă*, cît și în *teoria sintactică*: pe de o parte, în *limbă*, «mai vechi», astfel de structuri erau folosite ca o modalitate de adresare directă (către divinitatea supremă: *Doamne sfînte*), mai «nou», sînt folosite ca interjecții (echivalente cu *Doamne ferește!*); în *teoria limbii* (în analiza gramaticală), mai «vechi», ele reprezentau un *nume în vocativ* cu o *determinare adjectivală*, mai «nou», sînt considerate *substitute* exprimate printr-o *interjecție perifrastică*.

* * *

Grupurile nominale cu nucleul nume în vocativ cu diferite determinări (atît *substitutele-vocativ cu determinare obligatorie*, cît și *îmbinările vocative incidente*) au o *topică* variată în interiorul frazelor/textelor din care fac parte — putînd apărea fie în poziție inițială, cel mai frecvent, [tipul de context (18): *dragii miei*], fie în poziție mediană [tipul de context (32): *buni domnii miei*], fie în poziție finală [tipul de context (42): *copila mea cu lungi și blonde plete*]. Și *topica* componentelor grupurilor nominale avute în vedere poate fi variată (vezi *supra* comentariile la fiecare tip de structură). *Topica* este generatoare de expresivitate în ambele cazuri.

* * *

Grupurile nominale cu nucleul nume în vocativ cu diferite determinări interesează și din punctul de vedere al *funcționalității* (mai ales la nivel sintactic). Astfel, considerăm că în cazul numelui în vocativ determinat de un atribut-adjectiv propriu-zis trebuie făcută distincția între construcțiile omonime structural, dar diferite semantic și stilistic de tipul *dragă mamă* (care trebuie încadrat la *substitut*, fiind un *nume în vocativ cu determinare obligatorie*) și de tipul *bătrîne prieten*, care este o îmbinare liberă de cuvinte și care, după părerea noastră, se încadrează într-o altă unitate sintactică, *îmbinarea vocativă incidentă*.

În literatura de specialitate au fost luate în discuție doar grupurile nominale alcătuite din nume în vocativ cu atribut-adjectiv propriu-zis și cele cu nume în vocativ + atribut substantival-substantiv în genitiv. Soluțiile propuse de gramerieni se grupează pe trei direcții:

1) considerarea acestui tip de structură ca fiind o *sintagmă nominală*³¹ sau *grupuri nominale în vocativ*³², fiind discutate tangențial la tratarea propozițiilor neanalizabile, dar fără a li se preciza calitatea ca unități sintactice;

³⁰ Cf. DA.

³¹ Irimia, *Gramatica*, p. 69, vorbește de unele sintagme relativ fixe care rămîn în afara unor relații sintactice autentice. La Iordan – Robu, *LRC*, p. 560 — „sintagmă nominală structurată pe baza coordonării și a subordonării”.

³² ELR, s.v. *incidente*.

2) considerarea tot ca *substitut* (*de propoziție/de frază*), dar *particular, cu determinare obligatorie*³³;

3) considerarea lor ca nouă unitate sintactică de sine stătătoare, reprezentată doar printr-un vocativ cu atribut - adjectiv propriu-zis³⁴, pentru care unii gramaterieni au propus ca soluție terminologică *sintagma*³⁵.

5. Idei generale

La unitatea sintactică numită *substitut* se impun unele precizări, în sensul că ar trebui făcută distincția între *substitutul de «comunicare»* (exprimat, principial, prin adverbe de afirmație și de negație ca *da, ba, ba da* etc., prin anumite interjecții propriu-zise de tipul *vai!, oh!, ei!* etc., prin adverbe incidente, neurmte de conjuncția *că*, de tipul *desigur, firește* etc.) și cel de *«atenționare»* (exprimat prin nume în vocativ). Pe lângă *substitutul de propoziție/de frază*, trebuie luat în atenție și *substitutul de text*.

Din punctul de vedere al *substitutului-nume în vocativ*, considerăm că trebuie făcută distincția între:

- *substitutele-nume în vocativ cu determinare obligatorie* de tipul *dragă mamă*;
- *îmbinările vocative incidente* de tipul *bătrîne prieten*³⁶;
- alte structuri care se încadrează aici (*substitutele* exprimate prin *interjecții perifrastice* de tipul *Doamne sfinte*).

Considerăm că, în afara *substitutului-nume în vocativ cu determinare obligatorie*, celelalte structuri pe care le-am identificat în demersul nostru trebuie interpretate ca o nouă unitate sintactică, de sine stătătoare, a cărei existență se justifică prin mai multe caracteristici:

— este specifică planului sintactic al incidenței și planului semantic al comentariilor;

— cunoaște realizări variate, nucleul este numele în vocativ care poate fi determinat *direct*, mai ales, de un *atribut* [vezi tipul de context (2): *iubite înger scump*], dar și de o *apozitie* [vezi tipul de context (53): *prietene, Ștefane*], iar *indirect* de alte funcții sintactice, fiecare cu realizări variate (printr-o parte de propoziție, printr-o propoziție, printr-un substitut sau printr-o frază);

— se organizează pe baza raporturilor sintactice de *subordonare* (mai ales), de *coordonare* și pe baza raportului sintactic *mixt*;

— contractează cu planul neincident (al «comunicării» propriu-zise) un raport sintactic de incidență. Așadar, aceste structuri reprezintă *semantic modusul și sintactic incidența*³⁷, pot apărea, deci, doar în planul sintactic al incidenței. Sîntem de părere că denumirea propusă în unele lucrări — *sintagmă* — nu este suficient de «explicită», căci *sintagmă* poate însemna orice tip de îmbinare de unități consecutive ale limbii, care pot fi reprezentate și prin cuvinte. Am optat pentru sintagma terminologică *îmbinare vocalivală incidentă* pentru că nucleul acestei construcții este întotdeauna un nume în vocativ și este specifică planului incidenței.

³³ Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1066 – 1079.

³⁴ Prima dată se propune această soluție la Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1066 – 1079, care totuși optează pentru varianta *substitut cu determinare obligatorie*.

³⁵ Nagy, *Sintaxa*, p. 31, *sintagma* — unitate cu determinare obligatorie, indivizibilă funcțional, la nivelul căreia se desfășoară exclusiv raportul de subordonare și care se actualizează prin substituite cu determinare obligatorie.

³⁶ Aceste două tipuri de structuri putînd fi omonime morfosintactic și diferențiate stilistic și semantic.

³⁷ Vezi și Dimitriu, *Trat.*, II, p. 1071.

Unitatea sintactică pe care o individualizăm este actualizată printr-un nume în vocativ ca nucleu, cu diferite determinări, cu subordonați direcți, mai ales, *atribut* [vezi tipul de context (2): *iubite înger scump*], dar și *apozitie* [vezi tipul de context (53): *prietene, Ștefane*], sau cu alte tipuri de subordonați indirecti, existând și o structură anacolutică [vezi tipul de context (57): *Andrei și cu care mai sînteți acolo*], ce generează o astfel de *îmbinarea vocativă incidentă*.

Unitatea sintactică pe care am individualizat-o poate include, pe lângă numele în vocativ, și alte unități sintactice (partea de propoziție, propoziția, substitutul, fraza), pe baza raporturilor de subordonare, de coordonare și a raportului mixt. Fiind specifică planului sintactic al «comentariilor», al incidenței, contractează cu planul neincident, al «comunicării» propriu-zise un raport sintactic de incidență. Toate aceste caracteristici justifică existența noii³⁸ unități sintactice, *îmbinarea vocativă incidentă*.

Îmbinarea vocativă incidentă se formează ca unitate de «rang» superior *părții de propoziție, propoziției și substitutului*. Ea este structurabilă gramatical, avînd și informație semantică proprie, spre deosebire de unitățile structurabile gramatical (*propoziția, fraza, textul*) și de *substitut* care este nestructurabil gramatical, dar are informația semantică (pe care o preia de la propoziție, frază, text). Astfel, unitățile sintactice pot fi ierarhizate, în viziunea noastră, în felul următor: *parte de propoziție, propoziție, substitut, îmbinare vocativă incidentă, text, eventual, supratext*.

Din punctul nostru de vedere, în problema *unităților sintactice* considerăm că nu se mai poate vorbi doar de trei *unități sintactice* (*propoziția, partea de propoziție, fraza*), ca în gramaticile mai «vechi», ci de mai multe, discutate în gramaticile mai «noi» (*propoziția, partea de propoziție, fraza, substitutul și textul*), la care o nouă treaptă, necesară în evoluția teoriei gramaticale moderne, o reprezintă *admiterea* unor noi unități sintactice (pentru structurile de tipul nume în vocativ cu diverse determinări), individualizată prin sintagma terminologică *îmbinare vocativă incidentă*.

Bibliografie

A. Izvoare

- Agârbiceanu, *Arhanghelii* = Agârbiceanu, Ion, *Arhanghelii*, București, 1965.
Bariț, I–VII = *George Bariț și contemporanii săi*, vol. I–VII, Editura Minerva, București, 1976–1985.
Bujor, *Scrieri* = Bujor, Paul, *Scrieri alese*, București, 1951.
Codicele Voronețean = *Codicele Voronețean*, ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, Editura Minerva, București, 1981.
Coresi, *Liturghier* = Coresi, *Liturghierul*, ediție de Al. Mareș, Editura Academiei, București, 1969.
Coresi, *Tetraevanghelul* = Coresi, *Tetraevanghelul*, ediția Florica Dimitrescu, București, 1968.
Coșbuc, *Fire* = Coșbuc, G., *Fire de tort*, Editura Minerva, București, 1988.
Creangă, *Opere* = Creangă, Ion, *Opere*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996.
Documente – XVI = *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, Editura Minerva, București, 1979.
Dulcea mea Doamnă = *Dulcea mea Doamnă/Eminul meu iubit*, Editura Polirom, Iași, 2000.
Eminescu, O. I, II... = Eminescu, M., *Opere*, vol. I – XVI, ediție critică îngrijită de Perpessicius, București, 1939.
Eminescu, M., *Poezii*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1991.

³⁸ Facem precizarea, «nouă» în *teoria limbii*, întrucît astfel de structuri existau în *limbă*, încă din primele texte scrise.

- Eminescu, *Proza* = Eminescu, M., *Proza literară*, ediție îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu, București, 1964.
- Gheție, *Birutorii* = Gheție, Ion, *Birutorii*, vol. I–II, Litera Internațional, București–Chișinău, 2002.
- Heliade, *Din scrisorile* = Heliade, I., *Din scrisorile lui Lord Byron*, București, 1834.
- Hogaș, *Pe drumuri* = Hogaș, C., *Pe drumuri de munte*, București, vol. I, 1944.
- Iosif, *Poezii* = Iosif, Șt. O., *Poezii (1901-1902)*, București, 1902.
- Jarník – Birseanu, *Doine* = Jarník, Ioan Urban și Birseanu, Andrei, *Doine și strigături din Ardeal*, București, 1885.
- *** *Mineiul*, luna lui octombrie, 1776.
- Negruzzi, *Opere* = Negruzzi, C., *Opere*, vol. I–III, București, Editura Minerva, 1974–1986.
- Palia* = *Palia de la Orăștie (1581-1582)*, ediție de Viorica Pamfil, București, Editura Academiei, 1968.
- Vulpescu, *Arta* = Vulpescu, Ileana, *Arta conversației*, Chișinău, Logos, 1993.
- B. Lucrări de referință**
- Avram, *Vocativul* = Avram, Mioara, *Poate fi vocativul parte de propoziție?*, în LR, XXIX, 1980, nr. 2, p. 163 ș.u.
- Diaconescu, *Sintaxa* = Diaconescu, Ion, *Sintaxa limbii române*, Editura Enciclopedică, București, 1995.
- DA, DLR = *Dicționarul limbii române*, I-II, Socec, București, 1913–1944 și VI-XIV, Editura Academiei, București, 1966 ș.u.
- DL = *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. I-IV, Editura Academiei, București, 1955.
- DOOM = *Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, Editura Academiei, București, 1982.
- Dimitriu, Corneliu, *Observații în legătură cu folosirea cuvântului CEL(A) în Cazania a doua a lui Coresi*, în AUI, XV, 1969, p. 48.
- Dimitriu, *Trat.*, I = Dimitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a Limbii Române I. Morfologia*, Institutul European, Iași, 1999, 2002.
- Dimitriu, *Trat.*, II = Dimitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a Limbii Române II. Sintaxa*, Institutul European, Iași, 2002.
- Drăganu, *Elemente* = Drăganu, Nicolae, *Elemente de sintaxă a limbii române*, lucrare postumă, Institutul de lingvistică română, Imprimeria Națională, București, 1945.
- ELR = *Enciclopedia limbii române*, Univers enciclopedic, București, 2001.
- Gheție et alii, *Istoria* = Gheție, Ion/ Chivu, Gheorghe/ Costinescu, Mariana/ Frâncu, Constantin/ Roman Moraru, Alexandra/ Teodorescu, Mirela, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, Editura Academiei Române, București, 1997.
- GA, I, II = *Gramatica limbii române*, vol. I-II, ediția a II-a, Editura Academiei, București, 1963.
- Iordan – Robu, LRC = Iordan, Iorgu/ Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
- Irimia, *Gramatica* = Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997.
- Ivănescu, *Gramatica* = Ivănescu, G., *Gramatica și logica I*, în *Analele Universității din Timișoara, Seria Științe Filologice*, I, 1963.
- Merlan, *Sintaxa* = Merlan, Aurelia, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2001.
- Nagy, *Sintaxa* = Nagy, Rodica, *Sintaxa limbii române*, I, Editura Universității Suceava, 2002.
- Pană-Dindelegan, *Sintaxa* = Pană-Dindelegan, Gabriela, *Sintaxa limbii române. Partea I. Sintaxa grupului verbal*, București, 1976.
- Popescu-Marin, *Observații* = Popescu-Marin, Magdalena, *Observații asupra topicii atributului adjectival în limba română*, în *Studii de gramatică*, III, Editura Academiei, București, 1961.
- Rizescu, *Observații* = Rizescu, I., *Observații asupra topicii vocativului*, în LR, XII, 1963, nr. 6, p. 612-617.
- Tiktin, *Gram.* = Tiktin, H., *Gramatica română pentru învățământul secundar*, partea I, *Etimologia*; partea II, *Morfologia*; partea III, *Sintaxa*, Iași, 1892.
- Vlad, *Categoria* = Vlad, Carmen, *Categoria gramaticală a persoanei la substantiv*, în SCL, XXI, 1970, nr. 3, p. 275-282.